

Muziek in de bibliotheek: krimpende collecties opnieuw in de aandacht

‘Muziek sluit aan bij verschillend

Steeds meer bibliotheken saneren hun collecties cd's, dvd's en bladmuziek. Tegelijkertijd is er een tegenbeweging van specialisten die ervoor willen waken dat muziek compleet uit bibliotheken verdwijnt. Hoe zorgen we ervoor dat muziekcollecties een onderdeel blijven uitmaken van het aanbod van openbare bibliotheken? Ervaringsdeskundigen aan het woord.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL

FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

ZB Bibliotheek van Zeeland organiseert allerlei activiteiten om de muziekcollecties onder de aandacht te brengen. Zo worden er in samenwerking met Muziekschool Zeeland optredens georganiseerd in de bibliotheek.

an onze kernfuncties!’

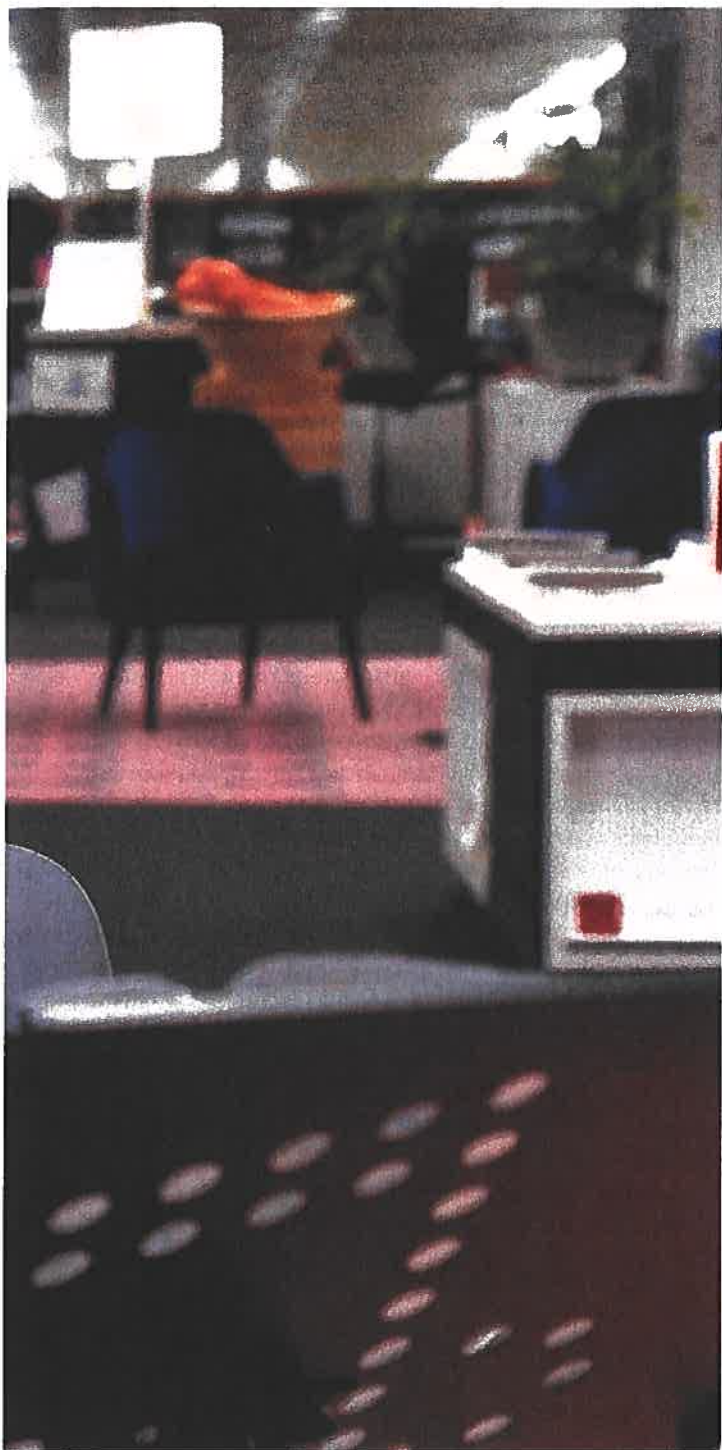

Foto: screenshot uit promotiefilm Samenwerking ZB-Misz

Muziekmaterialen maken een steeds kleiner onderdeel uit van het collectieaanbod van bibliotheken. In 2021 bevonden zich bijna 1 miljoen audiovisuele materialen – in de praktijk vooral cd's en dvd's – in collecties van openbare bibliotheken, tegenover 1,8 miljoen in 2015. Ook de collecties met bladmuziekitems slonken: daarvan waren er in 2021 nog 231 duizend te vinden, tegenover 365 duizend items zes jaar daarvoor, laten de cijfers van de Gegevenslevering Wsob, de landelijke monitor die jaarlijks wordt uitgevoerd door de KB, zien.

Niet verwonderlijk, dus, dat ook de uitleningen teruglopen. In 2021 werden alle audiovisuele materialen in Nederlandse openbare bibliotheken bij elkaar 493 duizend keer uitgeleend. Gemiddeld komt zo'n cd of dvd dus slechts één keer per jaar de kast uit. In 2015 was dat nog eens in de vier maanden. Met de bladmuziek is het nog droeviger gesteld: die gaat vandaag de dag slechts één keer in de vijf jaar mee naar huis. In die trend is in de afgelopen jaren weinig verandering te zien. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat veel muzikliefhebbers bladmuziekboeken niet lenen, maar ter plekke onder de bibliotheekscanner leggen, waardoor over het exacte gebruik weinig bekend is.

Concurrentie van Spotify

Toch valt de waarheid niet te ontkennen: muziekcollecties in Nederlandse openbare bibliotheken krimpen. Steeds meer bibliotheken besluiten hun complete cd- en dvd-collecties te saneren, door een gebrek aan belangstelling, maar ook vanwege het feit dat deze materialen niet meer via NBD Biblion kunnen worden aangeschaft. Verder spelen alle digitale alternatieven die de afgelopen jaren hun weg naar het publiek hebben gevonden natuurlijk een rol: tegenwoordig kan men voor het luisteren naar muziek ook terecht op YouTube, Spotify of een andere streamingdienst.

Voor bladmuziek bestaat een dergelijk alternatief nog niet, ook omdat bij de digitalisering daarvan allerlei rechtenkwesities komen kijken, zeker waar het buitenlandse muziek betreft. Het saneren van deze collecties stuit bij kenners daarom nog wel eens op weerstand, ook omdat door al dat gesaneer de kans steeds groter wordt dat men een uniek exemplaar weggooit.

Dat verklaart wellicht waarom bibliotheken nog steeds nieuwe muziekmaterialen aanschaffen: in 2021 werden nog 2500 nieuwe bladmuziekitems en 43 duizend nieuwe audiovisuele materialen aangeschaft. En er zijn meer ontwikkelingen: vorig jaar fuseerde Muziekweb in Rotterdam, voorheen het CDR, met Beeld & Geluid in Hilversum, waardoor nieuwe mogelijkheden ontstaan. Beeld & Geluid heeft in het regeerakkoord de opdracht gekregen om een deel van haar collectie voor het publiek toegankelijk te maken. Daarvan zouden in 2025 onder de titel De Schatkamer de eerste

Een deel van de cd-collectie van Bibliotheek Den Haag.
Op de achtergrond is een deel van de collectie bladmuziek te zien.

Foto: Bibliotheek Den Haag

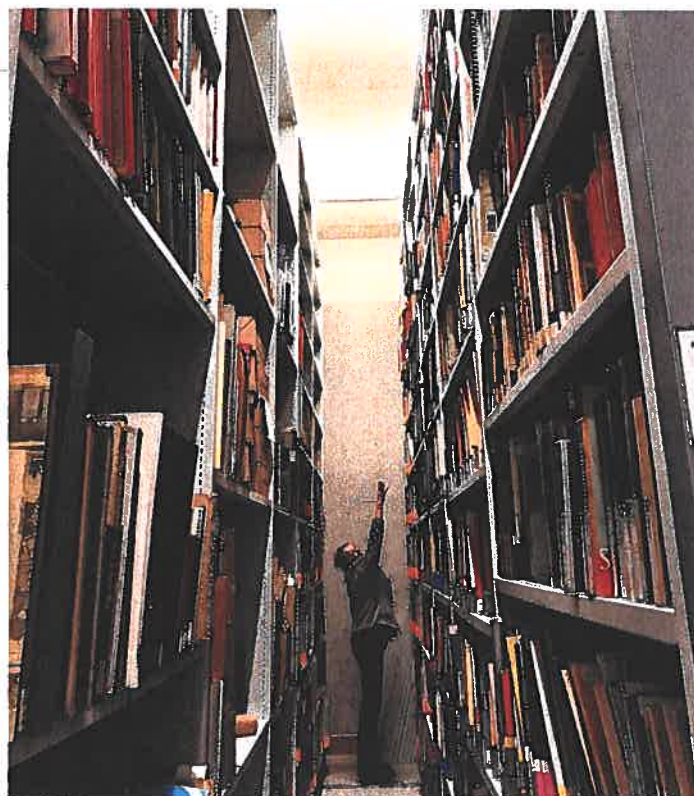

Foto: ZB Bibliotheek van Zeeland

Jenny van Kampen, muziekbibliothecaris bij de ZB Bibliotheek van Zeeland: 'We verplaatsen steeds meer bladmuziek naar onze magazijnen, maar daar is ook weinig plek meer. We moeten steeds scherpere keuzes maken in wat we bewaren en wat we wegdoen.' Samen met muziekbibliothecarissen van onder meer de bibliotheken in Den Haag, Deventer en Arnhem timmert Van Kampen aan een plan om deze collecties te behouden voor de toekomst, in het uiterste geval door middel van een gezamenlijk magazijn.

resultaten zichtbaar moeten zijn, ook voor leden van openbare bibliotheken.

Deze collecties bieden ook mooie aanknopingspunten voor de programmering in bibliotheken. Te denken valt bijvoorbeeld aan mediaworkshops die nu nog voornamelijk in Hilversum, de thuisbasis van Beeld & Geluid, worden gegeven. Ook kan content van Beeld & Geluid dienen om Taalcafés te verrijken, bijvoorbeeld met fragmenten die een inkijkje geven in de Nederlandse cultuur, muziek en geschiedenis. Ook het koppelen van mediafragmenten aan boeken, zoals de titels van Lezen voor de Lijst, behoort tot de mogelijkheden.

Zeeuwse muziek

Maar tot die tijd valt er genoeg te doen om de muzikale kanten van de collectie onder de aandacht te brengen, weet Jenny van Kampen, muziekbibliothecaris bij de ZB Bibliotheek van Zeeland. 'Muziek sluit aan bij verschillende van onze kernfuncties – natuurlijk de kennismaking met kunst en cultuur, maar ook educatie, ontmoeting en debat.'

In Zeeland hebben ze genoeg in huis om daarmee uit te pakken. 'Wij hebben tienduizenden banden met bladmuziek, songbooks, verzamelalbums en cd's – van klassiek tot pop en volksmuziek en alles wat daartussen zit. Daarmee zijn we de op twee na grootste in Nederland. Op internet staat een catalogus met alles wat we op muziekgebied in huis hebben, en als je iets wilt lenen, kun je het daar ook reserveren.'

De ZB, openbare bibliotheek en POI in één, heeft van oudsher de taak om zich ook te ontfemen over het cultureel erfgoed van

de provincie. Waar andere bibliotheken die tot voorkort een Plus-functie hadden – en op die manier samen een achtergrondcollectie met meer specialistische boeken in stand hielden – hun taken inmiddels hebben neergelegd, collectioneert de ZB dus driftig door. Toch maakt ook Van Kampen zich zorgen. 'Met name de bladmuziekcollectie staat onder druk: we verplaatsen die steeds meer naar onze magazijnen, maar daar is ook weinig plek meer. We moeten steeds scherpere keuzes maken in wat we bewaren en wat we wegdoen.'

Gelukkig heeft Van Kampen elders in het land gelijkgestemden gevonden. Samen met muziekbibliothecarissen van onder meer de bibliotheken in Den Haag, Deventer en Arnhem timmert ze aan een plan om meer bekendheid te genereren voor deze collecties en ze te behouden voor de toekomst, in het uiterste geval door middel van een gezamenlijk magazijn.

Samenwerking met muziekschool

In de tussentijd organiseert Van Kampen allerlei activiteiten om de muziekcollecties onder de aandacht te brengen. 'We werken nauw samen met Muziekschool Zeeland. We wijzen de docenten actief op de collecties die wij in huis hebben en organiseren samen optredens in de bibliotheek. Ook van hen horen we terug hoe belangrijk het is zo'n grote collectie bladmuziek tot je beschikking te hebben. Dat steeds meer materialen naar het magazijn verdwijnen, is ook in hun ogen een gemis: je moet een stuk echt kunnen inzien om te weten of het van het niveau is dat je zoekt, bijvoorbeeld.'

Een van de activiteiten is Klankkleur Live, dat sinds november

Foto: Martijn Beekman

Martie Severt, manager bibliotheek van het Koninklijk Conservatorium en coördinator van de Muziekverdieping. 'De collectie van de Bibliotheek Den Haag was al een van de grootste van Nederland. Met de toevoeging vanuit het conservatorium is ons aanbod nog completer: niet alleen voor studenten, maar voor alle inwoners van Den Haag.'

Foto: Rijnbrink

Anne Marie Roetgerink, projectleider en muziekbibliothecaris bij Rijnbrink. Rijnbrink is de enige POI die onder de naam Musidesk muziekdienstverlening nog in het takenpakket heeft. Alle andere POI's zijn hier inmiddels mee gestopt.

vorig jaar wordt georganiseerd. Dit zijn maandelijks thema-dagen rondom bepaalde instrumentgroepen, zoals houtblazers, snaarinstrumenten en slagwerk. Het programma bestaat uit miniconcerten van een kwartier, gegeven door de leerlingen van de muziekschool. Daar komen vaak tientallen bezoekers op af. Muziek liefhebbers kunnen tijdens die middagen ook een deel van de collectie bladmuziek bekijken en informatie krijgen over het gebruik van de catalogus.

De middagen helpen volgens Van Kampen om reuring te laten ontstaan in de bibliotheek. 'De concerten laten zien: het hoeft hier niet altijd stil te zijn. We krijgen regelmatig vragen van klanten: mag ik hier ook komen optreden? Langzaam maar zeker ontstaat er een soort open podium waardoor we nog nadrukkelijker de verbinding maken met de omgeving, conform de gedachten achter de community library die we graag willen zijn. Tijdens zulke optredens kunnen we ook meteen onze collecties aanprijzen. Ik zie ook dat we er doelgroepen mee bereiken die normaal gesproken niet zo snel in de bibliotheek komen.'

De samenwerking met de muziekschool gaat nog verder. De leerlingen en docenten geven ook aan wat de ZB op het gebied het beste kan aanschaffen aan bladmuziek: zij zijn tenslotte de muzikanten van de toekomst.

Niet alleen programmering is belangrijk, ook de aanprijzing op de website en in de vestigingen is noodzakelijk voor goed gebruik van de muziekcollecties. 'Onze muzikafdeling is onlangs verplaatst naar de eerste verdieping', vertelt Van Kampen. 'Er hangt nog geen bewegwijzering. Daarom richt ik onze retailtafels op de begane grond vaak in met cd's en bladmuziek. Die tafels moet ik steeds bijvullen: klanten nemen de materialen continu mee.'

Fans uit België

Mensen komen van heinde en ver voor de collecties van de ZB. 'Er zijn zelfs Belgen die bij ons een abonnement hebben en die eens in de paar maanden de grens oversteken om bij ons een stapel bladmuziek te komen halen. De muziekcollecties worden misschien niet massaal uitgeleend, maar voor de groep die ze

gebruikt zijn ze ontzettend belangrijk. De impact van je collectie meet je niet alleen af aan het aantal uitleningen, maar ook aan de invloed die zo'n item op iemands leven heeft.'

Hoewel de fysieke bladmuziekcollectie belangrijk is, wil de ZB de komende jaren ook steeds meer collecties digitaal gaan aanbieden. 'We kunnen niet alles zelf digitaliseren. Gelukkig bestaan er abonnementen voor bladmuziek. Die zijn alleen wel prijzig: ze kosten duizenden euro's per jaar. En gelukkig is veel bladmuziek inmiddels ook rechtenvrij te verkrijgen via verschillende websites. We begeleiden mensen graag in hun zoektocht naar het juiste bestand.'

Als Zeeuwse bibliotheek heeft de ZB extra aandacht voor regionale componisten en muzikanten: daarvan zijn zo veel mogelijk cd's en uitgaves van bladmuziek in huis. Die muziek is vaak ook populair bij leerlingen van de muziekschool, weet Van Kampen. 'We weten dat bladmuziek veel vaker wordt gebruikt dan geleend: sommige materialen worden zelden uitgeleend, maar zien er totaal beduimd uit. De laagdrempelige toegang van muziek is ontzettend belangrijk: je wilt voorkomen dat muziek tijdverdrijf voor de elite wordt. Muzieklessen en instrumenten zijn vaak al niet goedkoop, dus dat risico ligt wel op de loer.'

Extra dimensie

Het liefst zou de ZB de samenwerking met de muziekschool nog verder uitbreiden. Van Kampen: 'We onderzoeken nu of we mensen korting kunnen geven bij de muziekschool met hun bibliotheekabonnement en andersom. We gaan ook naar de open dag van de muziekschool om promotie te maken. En we willen gezamenlijk cursussen gaan organiseren, bijvoorbeeld over de betekenis van muziek voor mensen met dementie.'

Muziek kan een extra dimensie toevoegen aan het aanbod van bibliotheken, is Van Kampens overtuiging. 'Bij tentoonstellingen over de Tweede Wereldoorlog of slavernij kunnen we muziek uit die tijd laten horen, bijvoorbeeld. Ik ga jaarlijks naar een internationale conferentie voor muziekbibliothecarissen. Daar doe ik elke keer weer inspiratie op. Collega's uit andere landen benadrukken hoe belangrijk het is dat we oud materiaal goed

Foto: screenshot uit promotiefilm Samenwerking ZB-MSZ

Optredens in ZB Bibliotheek van Zeeland in samenwerking met Muziekschool Zeeland.

blijven ontsluiten: het moet vindbaar blijven voor onszelf en voor bezoekers. Alleen dan heeft het zin om het onder de aandacht te blijven brengen via promotie, programma's en samenwerkingen.'

Geen landelijke regie

Ook op landelijk niveau is aandacht voor de muzikale onderdelen van de bibliotheek. Toch loopt die aandacht steeds verder terug. Zo is Rijnbrink de enige POI die dit onderwerp – onder de naam Musidesk – nog in het takenpakket heeft; alle andere POI's zijn hier inmiddels mee gestopt.

In die hoedanigheid ontfermt Rijnbrink zich over een aantal landelijke vraagstukken waar het muziek betreft. Zo heeft de POI in 2017 de Landelijke Dienstverlening Bladmuziek (LBD) opgezet. Musidesk regelt daarbij de inkoop en aanschafselectie aan de hand van collectieprofielen, catalogusontsluiting en het fysieke inwerkproces van bladmuziek voor muziekbibliotheken. Daarmee is het een versoberde vorm van de bladmuziekdienstverlening zoals die ruim twintig jaar lang door NBD Biblion centraal aan Nederlandse bibliotheken is aangeboden. Ook bij Musidesk hebben bibliotheken nog steeds profijt van de inkoopkortingen die NBD Biblion altijd bij uitgeverijen wist te bedingen. Op dit moment maken ruim twintig bibliotheken door het hele land gebruik van deze dienst.

Deze dienstverlening is ontstaan vanuit een nadrukkelijke wens vanuit de Plusbibliotheken, legt projectleider en muziekbibliothecaris Anne Marie Roetgerink uit. 'Zij wilden als onderdeel van hun profielen bladmuziek kunnen blijven collectioneren. Ook in het gezamenlijke collectieplan, dat toen net voor de eerste keer was verschenen, werd bladmuziek als een speerpunt genoemd. Er is alleen geen landelijke regie op deze collecties; we moeten hierover dus goed met elkaar in gesprek blijven.'

Beter ontsluiten

Een van de belangrijkste doelen van Musidesk is het beter ontsluiten van de bladmuziekcollecties. 'Dat is lastiger dan bij boeken', weet Roetgerink. 'Deze items hebben vaak complexe titelbeschrijvingen, met meerdere delen en verschillende uitgaven. Daarom zijn we in overleg met softwareleveranciers en de KB bezig om systemen uit te werken die uitgebreidere en betere metadata kunnen verwerken, zodat je als klant meer informatie krijgt bij een interbibliothecaire leenaanvraag dan het enkele regeltje dat in het huidige systeem staat. Dat is vaak niet genoeg om te weten wat voor materiaal je precies aanvraagt.'

Daarnaast is het vormgeven van landelijk bewaarbeleid rondom bladmuziek van groot belang. Bibliotheken maken nu op indivi-

duële basis keuzes in welke materialen ze in de kast laten staan en welke ze weggooien. Ook is er de wens de stukken die lokaal geen plek meer kunnen krijgen, maar wel van belang zijn voor de Collectie Nederland, centraal op te slaan.

Een betere digitale ontsluiting lijkt wel steeds een stap dichterbij te komen. Er wordt gewerkt aan een centraal platform voor alle podiumkunsten waar digitale collecties rondom theater, dans en muziek worden samengebracht. Met dank aan financiering vanuit het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap worden nu de eerste ontwerpen op papier gezet.

'We willen het graag in één keer goed doen', licht Roetgerink toe. 'We willen dus niet te werk gaan volgens de oude ontsluitingsregels, maar volgens het nieuwe internationale systeem dat onlangs is gelanceerd, Resource Description Access. Dit systeem maakt gebruik van linked open data, waardoor de informatie open access beschikbaar is. De experimenten die hiermee op het gebied van bladmuziek worden uitgevoerd, zijn ook voor andere collecties relevant.'

Lastig te porren

Roetgerink zou graag zien dat meer bibliotheken programmering rondom muziek opzetten, maar dat blijkt ingewikkeld. 'Programmeurs zijn hier lastig voor te porren. Lokale bibliotheken hebben vaak geen muziekbibliothecaris meer in dienst die hun van voeding kan voorzien. Ook voor de hand liggende partners, zoals muziekscholen, moeten op steeds meer plekken hun deuren sluiten. Toch zijn zulke activiteiten en samenwerkingen echt nodig. We proberen daarom in het hele land best practices op te halen om ervoor te zorgen dat programmeurs van lokale bibliotheken geënthousiasmeerd raken alsnog hiermee aan de slag te gaan.'

Ook ziet Roetgerink veel mogelijkheden in de nauwe samenwerkingen tussen bibliotheken en andere organisaties in de vorm van gecombineerde instellingen. 'Bibliotheken zitten steeds vaker in hetzelfde pand als een cursuscentrum of theater, of gaan zelfs een organisatorische fusie aan. Dat biedt allerlei mogelijkheden om muziek meer over het voetlicht te brengen. Wij proberen daarop in te spelen door meer maatschappelijke trefwoorden toe te voegen aan de catalogus, zodat de verbinding met programmering makkelijker gelegd is.'

Toch blijft het een uitdaging het onderwerp bladmuziek op de agenda te houden. Zo is de werkgroep bladmuziek na de ophef van de Stichting Pluscollecties met enige moeite overgeheveld naar de koersgroep Collecties van de Netwerkagenda. 'Het kostte wat overtuigingskracht om onze meerwaarde te bewijzen', herinnert Roetgerink zich. 'Vervolgens hebben we laten

Foto: screenshot uit promotiefilm Samenwerking ZB-MSZ

Foto: screenshot uit promotiefilm Samenwerking ZB-MSZ

zien dat wij bezig zijn ontwikkelingen in gang te zetten die ook voor collecties in de breedte interessant kunnen zijn. Het is mooi om onderdeel te zijn van een project rondom podiumkunsten, maar een solide plek in het stelsel is minstens net zo belangrijk.'

Soms kunnen relatief kleine ontwikkelingen al van groot belang zijn voor een beter gebruik van bladmuziekcollecties. Zo heeft de werkgroep ervoor gezorgd dat in de catalogus een cover en een scan van de eerste pagina te zien zijn, zodat kan worden gecheckt of het inderdaad om het juiste werk gaat en wat de moeilijkheidsgraad en de kwaliteit van het arrangement is. Ook is met verschillende leveranciers afgesproken dat de inhoudsopgave voortaan geheel doorzoekbaar is. Dit is met name handig omdat veel muziekguitgaven verzamelingen zijn, waardoor het handig is om te zien welke losse nummers in een uitgave te vinden zijn.

Muziekverdieping

Ook in Den Haag staat muziek volop in de aandacht. Bibliotheek Den Haag kent sinds het begin van vorig jaar zelfs een Muziekverdieping, die te vinden is op de vijfde etage van de centrale vestiging. Sinds 1 januari 2022 bevinden zich daar drie collecties: niet alleen die van de bibliotheek zelf, maar ook die van het Koninklijk Conservatorium en het Nederlands Muziek Instituut.

De Muziekverdieping is mogelijk geworden door een afspraak uit 2013. Toen is besloten dat de collectie van het Koninklijk Conservatorium, bij de verhuizing naar wat nu Amare heet, zou worden ondergebracht bij de collectie van Bibliotheek Den Haag. Het afgelopen jaar werd de centrale vestiging van de Haagse openbare bibliotheek onderworpen aan een heuse make-over, waarbij meer ruimte is ontstaan voor ontmoeting en activiteiten. Bij dat proces kregen de kasten en hun inhoud een nieuwe plek.

De studenten en docenten van het Koninklijk Conservatorium maakten al langer gebruik van de muziekcollecties van de Bibliotheek Den Haag, weet Martie Severt, manager bibliotheek van het Koninklijk Conservatorium en coördinator van de Muziekverdieping. 'De collectie van de Bibliotheek Den Haag was al een van de grootste van Nederland. Met de toevoeging vanuit het conservatorium is ons aanbod nog completer: niet alleen voor studenten, maar voor alle inwoners van Den Haag.'

Gratis lidmaatschap

De gebruikers van de collectie van het conservatorium moeten nu weliswaar het plein oversteken, de toegang is nog steeds gratis: studenten krijgen een gratis lidmaatschap van Bibliotheek Den Haag, waarmee ze ook de rest van de collectie kunnen

gebruiken. Zij krijgen nu dus toegang tot een aanzienlijk bredere muziekcollectie waar ze, dankzij de veel ruimere openingstijden die de openbare bibliotheek hanteert, ook nog eens makkelijker bij kunnen.

Met de herinrichting van de muzikafdeling werd nog een toevoeging aan de collectie gedaan: ook de collectie van het Nederlands Muziek Instituut is hier nu toegankelijk. Fysiek is deze gehuisvest in het gemeentearchief, in hetzelfde gebouw als waar in de Haagse bibliotheek te vinden is.

'In deze collectie is veel oudere bladmuziek te vinden, plus veel wetenschappelijke literatuur', licht Severt toe. 'Voor studenten is het dus bijzonder handig dat dit allemaal op één plek verkrijgbaar is.'

De muziekcollecties hebben ieder hun eigen focuspunten. De Bibliotheek Den Haag richtte zich bij het collectioneren ook op lichte muziek, zoals pop en jazz. In de collectie van het Nederlands Muziek Instituut zijn juist oudere werken te vinden, soms zelfs zo oud dat ze te kwetsbaar zijn om nog te worden uitgeleend. Voor die werken biedt digitalisering een uitkomst.

Beter tot hun recht

De volgende stap is om deze collecties beter tot hun recht te laten komen. Nu staan de collecties van de verschillende instituten nog in verschillende kasten; wie de bladmuziek van een bepaald stuk zoekt, moet dus op meerdere plekken kijken. Het is een grote wens om ook de catalogi samen te voegen. Dat gaat het komende jaar gebeuren.

De collecties zijn te groot om allemaal op de vijfde verdieping te plaatsen. Daarom is een deel te vinden in het magazijn in de kelder. 'Bijna de helft van de collectie van het conservatorium en een derde van de collectie van de Bibliotheek Den Haag staan in het depot', aldus Severt. 'We lopen elke dag wel een keer heen en weer om gereserveerde exemplaren op te halen. We zien dat de muziekcollecties goed worden gebruikt, ook ter plekke. Met dank aan de nieuwe inrichting is er nu meer ruimte om in de bibliotheek de bladmuziek te bestuderen of naar muziek te luisteren.'

De nieuwe inrichting gaat gepaard met een uitgebreider activiteitenprogramma, ook op het gebied van muziek. 'Eerder werden al regelmatig lunchconcerten georganiseerd met studenten van het conservatorium. In onze programmering willen we niet alleen klassieke muziek, maar ook nieuw werk de aandacht geven. We hopen daarbij samen te werken met onze partners en inwoners. Ook willen we de programmering uitrollen naar onze wijkbibliotheken. Op die manier worden we nog meer onderdeel van het culturele centrum van Den Haag.'